

Actualitat del llegat del Dr. Sigmund Freud

Manuel Pombo Sánchez

Les tres ferides narcisistes assenyalades en el seu moment per Copèrnic, Darwin i Freud (les quals, per cert, apareixen assenyalades al començament de la meravellosa pel·lícula Freud, passió secreta, dirigida per John Huston) constitueixen, pel seu impacte, motius més que suficients per subratllar, a més de la seva actualitat, la bona salut de què frueix el saber psicoanalític, i el seu valor indeclinable per comprendre, de manera justa, tot el que concerneix al rètol de modernitat.

Al llarg de la història tenim sobrades mostres de les inesgotables i molt valuoses fonts de les quals ha begut amb gran encert la Psicoanàlisi. La llista és tan extensa com es vulgui, amb tan sols apel·lar als referents filosòfics, literaris, psicològics i socials. Tot això ens descobreix les indefugibles aportacions del corpus psicoanalític a altres camps del saber, tals com l'antropologia, la lingüística, la pedagogia, l'art, la sociologia, la religió, etc. En definitiva, la Psicoanàlisi ve a posar de manifest la nostra forma de ser i d'estar en el món (d'aquí les resistències que suscita), ja que el modus operandi de Sigmund Freud consisteix a recórrer, a contra corrent, el curs de la civilització, per saber quins desitjos ocults hi ha en el seu origen i desvelar els miratges d'aquesta, ja que, darrere l'aparença de progrés, Freud insisteix a remetre's als fets arcaics. Per això, en posar en qüestió el reconfortant mite del progrés, fa de la Il·lustració objecte de la seva crítica, donant compte així de les ombres generades per les Llums.

Per últim, enfront de certs discursos positivistes en ús, la pretensió dels quals no és cap altra que desacreditar i menysprear els textos freudians amb acusacions mancades de tot fonament, tals como pansexualisme, irracionalisme, etc.; n'hi ha prou de recordar una sola citació de Sigmund Freud: «La raó humana és una llum molt petita, però maleït el qui l'apagui».

El 150 Aniversari del naixement del pare de la Psicoanàlisi és motiu suficient per començar aquest article formulant un interrogant que pugui servir-nos com a punt de partença per establir el fil argumental d'aquestes pàgines: *Per què Sigmund Freud?* En la resposta, necessàriament inconclusa, hom pot advertir la pertinència de la pregunta.

En principi ja podem dir que Sigmund Freud va ser un il·lustrat alhora que un crític de la Il·lustració. I, per dir-ho amb Roland Jaccard, va ser també *un conqueridor*.

Certament, la vasta obra de Sigmund Freud marca un abans i un després en la història del pensament. Així, per exemple, si, amb les seves respectives troballes científiques, Copèrnic va assenyalar la ferida cosmològica i Darwin la ferida biològica, Sigmund Freud va insistir en la ferida psicològica, conformant, d'aquesta manera, les tres ofenses històriques que van posar en qüestió l'injustificat i desmesurat orgull i narcisisme de l'ésser humà.

La lectura dels textos freudians ens invita, com a mínim, a indagar dos àmbits fonamentals del saber:

- 1/ Els camins d'exploració de l'inconscient: l'estructura profunda de l'ésser humà i les lleis rectores de la seva forma de ser i d'estar en el món.
- 2/ Una reflexió sobre els fenòmens més rellevants de la cultura, de la qual el Dr. Freud dóna compte en els denominats «llibres culturals».

Efectivament, en vista de la seva obra, la interpretació i comprensió de la condició humana i de la civilització van guanyar en riquesa, complexitat i profunditat. Serveixi com a testimoni d'això la citació de Virgili, que trobem a l'inici de *La interpretació dels somnis* i que, fora d'això, cita Freud en una carta a W. Fliess amb data 4 de desembre de 1896: *Fléctere si nequeo súperos, aqueronta movebo*. És a dir: *Si no puc conciliar els déus celestials, mouré els de l'infern*.

Una de les tasques fonamentals de la Psicoanàlisi consisteix a lluitar contra el dimoni de la irracionalitat d'una manera serena, perquè aquest dimoni es redueixi a un comprensible objecte de ciència, segons escriu S. Freud a S. Sweig en carta datada el 14 d'abril de 1925.

Insistent en la pregunta inicial, podem dir, amb Thomas Mann, que «la fusió, la identitat de subjecte i objecte, el coneixement intuïtiu de la unitat misteriosa del món i el jo, del destí i el caràcter, del patir i del fer, el coneixement intuïtiu, per tant, del misteri que la realitat és una obra de l'ànima, això constitueix l'alfa i l'omega de tota iniciació psicoanalítica.»¹

Podem plantejar-nos, a partir d'aquí, el desenvolupament de l'ésser humà i la seva dimensió conflictiva en el seu doble vessant individual i social. Aquesta càrrega de conflicte és inherent al corpus doctrinal de la Psicoanàlisi, ja que tracta d'aclarir els enigmes de la condició humana amagats sota el mantell d'un discurs filosòfic de caire consciencialista que identifica els fets psíquics amb els conscients. Es tracta, doncs, d'elucidar la problemàtica que travessa l'ésser humà en el procés de construcció de la seva subjectivitat.

Penso que hom pot advertir ja, que una de las pretensions que guien el meu discurs és la reivindicació del Dr. Sigmund Freud com a *filòsof*, com a arqueòleg de l'ànima², de la cultura i de la civilització. Bruno Bettelheim va saber veure molt bé aquesta qüestió en el seu text *Freud i l'ànima humana*. Observeu-ho, per donar compte de la diferència que volem assenyalar: Algú pot dir *t'estimo amb tota la meua ànima* (però no *amb tota la meua ment*). Heus aquí el fort component afectiu que, fora d'això, ja podem observar en els textos platònics, component afectiu mai exempt de conflicte o contradicció.

La doctrina psicoanalítica, per tant, no és solament un mètode terapèutic i una teoria de la vida psíquica, sinó que també conforma un nou àmbit del saber sobre les diferents realitats socials i culturals, alhora que un mètode d'investigació incompatible amb els models experimentals i adaptatius a l'ús, que pretenen ignorar la dimensió irracional de l'ànima humana on s'entrecreuen amor i odi, vida i agressió, libido i mort.

L'envergadura del llegat freudià és evident per tot quan té a veure amb les ombres de la Il·lustració, ja que el *modus operandi* de Sigmund Freud consisteix en un abordatge a contra corrent de la civilització i de la cultura, amb la finalitat de descobrir els miratges i els desitjos ocults que hi ha en els seus orígens. D'aquí la gran influència de la seva

¹ Thomas Mann, *Schopenhauer, Nietzsche i Freud*. Alianza Edit., Madrid, 2000, traducció d'Andrés Sánchez Pascual, pàg. 169.

² Dic *ànima* com a concepte desposseït de tota connotació dualista, ja sigui

■ en sentit platònic o en la seva accepció cristiana.

doctrina en la sociologia, la psicologia, l'art, la literatura, la medicina, l'educació... tal com podem observar en molts dels seus textos, entre els quals cal mencionar aquí *Múltiple interès de la Psicoanàlisi*.

Sigmund Freud, doncs, fa de la Il·lustració objecte de la seva crítica per desvelar les ombres i excrescències generades sota les diferents aparences de desenvolupament i de progrés: És, en aquest sentit, el llegat freudià una expressió dels desordres de la cultura i, també, una radicalitzada resposta al reconfortant mite del progrés, sota el qual hi ha amagats tota mena de contradiccions i conflictes. Aquestes qüestions, fora d'això, no desconeixen els desenvolupaments portats a terme pels autors de l'Escola de Frankfurt.

Dit això, no és exagerat afirmar que el Dr. Sigmund Freud té tots els títols per ser inclòs en la nòmina dels filòsofs de la sospita.

El projecte il·lustrat, com a marc cultural propi de la Psicoanàlisi, ens invita, per tant, a reflexionar sobre qüestions tals com la identitat, la llibertat, el patiment i, també, a preguntar-nos pels principis que han de servir de guia al desenvolupament intel·lectual, moral i psicològic, de manera que el retorn del que està reprimint no comporti un perill que debiliti els fonaments sobre els quals se sosté la civilització. En aquest sentit em sembla molt pertinent no oblidar aquí la noció de *salut moral* del també jueu Spinoza, atès que actualment escoltem onsevuella apel·lacions i discursos sobre la salut física i psíquica –en si mateixes importants–, alhora que hom descuida totalment l'assenyalament de la no menys important *salut moral*³, a la qual ens acabem de referir.

Sigmund Freud va tenir raó quan va escriure que *només l'estúpidesa és més feixuga que la malaltia*. Potser, com diu G. Steiner en *La barbàrie de la ignorància*, la persona és un ésser molt mandrós i de gustos molt primitius: Aquesta afirmació ens pot ajudar a comprendre, com a mínim en part, el fracàs del projecte il·lustrat i a veure en l'educació un factor necessari, però, tal vegada, insuficient per a la prevenció de la barbàrie.⁴

Certament, tal com va saber veure Freud, hi ha quelcom que pertany al registre del desplaure en aquest complex procés que introdueix la persona en la desfilada de la civilització.

³ Cf. Spinoza, *Ética demostrada según el orden geométrico*. Ed. F.C.E. Mèxic, 1977.

⁴ Cf. sobre això, G. E. Lessing, *La educación del género humano*, en *Escritos filosóficos y teológicos*. Ed. Anthropos, Barcelona, 2a edició. Sobretot per la denúncia que fa Lessing de qualsevol forma de fanatisme.

Això és així perquè el component pulsional del subjecte no el predispone, d'entrada, a la civilització, ja que la pulsio, al contrari que l'instint, està mancada d'una meta prefixada i, en conseqüència, ha de ser buscada a risc de no ser trobada. Per tant, la persona és, per definició, un ésser desirant, és a dir, un ésser, d'alguna manera, sempre insatisfet.⁵

En aquest context trobem algunes de les aportacions més rellevants de Sigmund Freud sobre la qüestió de la sexualitat (i no pas sexologia). Segurament, un dels descobriments freudians de més fondària va ser que l'infant desenvolupa la seva sexualitat des que neix, donant compte així de la seva condició perversopolimorfa, autèntica pedra d'escàndol que va venir a posar en dubte la reconfortant i tranquil·litzadora percepció d'un món infantil governat per la innocència: *L'infant vol saber d'una cosa de la qual precisament res no vol saber*. Això és així perquè, com diu Oscar Masotta, en la sexualitat hi ha quelcom d'enigmàtic. La Psicoanàlisi és, en efecte *no-sexologia*. Si no fos així, no existirien persones histèriques i neuròtiques.⁶

Aquesta qüestió, entre altres, ha de ser emmarcada en la inscripció del subjecte en l'ordre simbòlic de la llei (procés de triangulació edípica), de manera que pugui donar compte d'una vida plaent –*sensu aristotèlic*– per evitar així la caiguda mortífera en el fet real del gaudi (per dir-ho amb Lacan), on el subjecte no és sinó víctima de la seva pròpia autodestrucció.⁷

De tot això, traiem com a conclusió que l'abast de la vida plaent només és possible després d'haver transitat pel problemàtic i desplaent desfilada de la civilització. Estem parlant, en efecte, de la canalització de les pulsions amb el consegüent grau de malestar en la cultura. El mateix Freud, en donar compte d'aquestes qüestions, es refereix a les consideracions que Plató posa en boca d'Aristòfanes en *El Banquet*: *Els éssers andrògens hauran de ser seccionats, tallats, perquè puguin caminar erectes, és a dir, perquè puguin ser pròpiament humans*.

⁵ Cf., entre altres obres, *Las pulsiones y sus destinos* i *El malestar en la cultura*.

⁶ Cf. Oscar Masotta, *Lecciones de introducción al psicoanálisis*. Ed. Gedisa, Barcelona, 1996, 5a edició. El lector interessat pot consultar també: Paul Verhaeghe, *El amor en los tiempos de la soledad. Tres ensayos sobre el deseo y la pulsión*. Ed. Paidós, Buenos Aires, 2001, 1a edició.

⁷ Cf. la magnífica obra de José Milmaniene, de la qual cal destacar, entre altres textos, *El goce y la ley*, Ed. Paidós, Buenos Aires, 1995; *La función paterna*. Ed. Kargieman, Buenos Aires, 1989, i *Clínica del texto. Kafka, Benjamín, Lévinas*. Ed. Biblos, Buenos Aires, 2002. El lector interessat pot consultar també els textos de R. Jaccard i G. Devereux.

Bruno Bettelheim, en la seva magnífica obra *Les ferides simbòliques*, va saber veure de manera singular, la complexitat que abraça tota aquesta temàtica. Tot això vol dir que, a partir del primer tall real (cordó umbilical), l'ésser humà és cridat a patir diferents ferides o talls, ara simbòlics, que el sostreguin d'aquesta fusió indiferenciada amb la mare, d'aquesta omnipotència i sentiment oceànic de la vida.

Ens trobem aquí davant un camp abonat per abordar, per les seves resonàncies, temes tals com el complex d'Èdip, de castració... (Recordeu el procés de triangulació edípica en el qual emergeix la figura paterna en la seva funció de tall). No hem d'oblidar que Èdip només va poder veure (eidein), saber i respondre dels seus actes després d'arrancar-se els ulls, *metàfora de la castració*. Per això Sòfocles escriu que allà on reposin les restes d'Èdip no esdevindran mals. Transitar pel paisatge edíptic suposa, aleshores, ni més ni menys que el difícil i complex procés que cada ésser humà aprengui a ser i a fer-se responsable dels seus actes.

En l'àmbit que estem tractant no és insignificant referir-nos a certs relats dels quals ret bon compte la història de la literatura. Ens referim, en efecte, a relats bíblics tals com *la pèrdua del paradís* que té el seu revers en *la terra promesa*. No oblidem que la persona va ser pròpiament humana fora del paradís, és a dir, un cop va poder experimentar *la falta* (mancaça, culpa, pecat...) i el consegüent sentiment de pudor i de vergonya⁸.

Noteu que la falta referida també a la diferència anatòmica dels sexes apunta a una falta de dret i no de fet. Oscar Masotta il·lustra aquesta qüestió amb un exemple molt gràfic: Davant l'expressió tan comuna i estesa *A aquesta dona no li falta res*, Masotta respon: *¿És que existeix potser alguna dona a la qual falti quelcom?* Més enllà de la pretensió impossible de ser i reconstruir amb l'altre la unitat primigènia, primordial, la Psicoanàlisi ens ensenya que l'amor consisteix a donar a l'altre allò que hom no té. O, dit d'una altra manera, la pretensió de ser-ho tot respon a un narcisisme primari i a un sentiment d'omnipotència que haurà de ser abandonat per sempre. D'aquí que l'expressió «*tu ho ets tot per a mi*» només pot ser presa com a raonable sota la premissa de la prèvia acceptació de la falta.

La terra promesa constitueix, per la seva part, l'aspiració, al seu torn impossible, de retrobar-hi el paradís perdut. Podem assenyalar en tot

això importants i abundants fonts literàries de les quals beu la Psicoanàlisi. No en va Shakespeare i Goethe són els autors més citats per Sigmund Freud, ja que els personatges de les obres d'aquests autors constitueixen valuosos objectes d'estudi en els textos freudians.

Pel que fa als *antecedents filosòfics* de la Psicoanàlisi, més enllà de les al·lusions platòniques assenyalades anteriorment, trobem en la *Poètica* d'Aristòtil clares referències a la *catarsi*, terme, com hom sap, molt propi de la Psicoanàlisi.

Si fem un legítim salt en la història, no hem d'oblidar la importància del racionalisme cartesià que Freud fa objecte de la seva crítica en impugnar un discurs consciencialista, de manera que ja no resulta possible identificar psiquisme i consciència. Això és el mateix que dir que aquest subjecte que considera que es percep en el seu jo d'una manera transparent no fa sinó captar-se d'una manera no reeixida.

En aquest sentit pren cos l'afirmació freudiana *Allà on era ell ha d'advenir el jo*, o, per dir-ho amb Lacan, salvant els matisos que calgui, *Allà on penso no sóc; per tant, sóc allà on no penso*.

Per la seva banda, la noció leibniziana de *mònade dorment* ens suggereix, almenys en esbós, la noció freudiana d'*inconscient*.

Alhora, el conat spinozista ens marca el camí d'allò que Freud haurà d'anomenar *pulsió*, terme que, fora d'això, té molta proximitat amb el que escriu Schopenhauer en *El món com a voluntat i representació*. Hom pot observar des d'aquí la proximitat entre els termes *pulsió* i *errància*. Errància que esdevé de l'enyorança de l'úter matern –metàfora del paradís perdut–. Això ens condueix a l'establiment d'una diferència fonamental per al que aquí ens interessa comentar, és a dir, la distinció entre *cos biològic* i *cos erogen*, ja que l'infant erogenitza el seu cos en la fusió indiferenciada (inces-tuosa) amb la mare –*aquell territori de llet i mel*–, el millor lloc possible, però també aquell lloc que alguna vegada ha de ser abandonat per sempre.

Pel que fa als antecedents socials de la Psicoanàlisi, cal destacar, entre altres, la florida de la burgesia, la moral puritana com a criteri de bon gust amb el consegüent grau d'hipocresia i repressió (*vicis privats, públiques virtuts*) com a generadors de símptomes neuròtics.

En aquest context és pertinent confrontar la *filosofia del deure-ser* (imperatiu categòric kantian) amb la *psicologia del que arriba a ser deure* –per dir-ho amb

C. Castilla del Pino–, de manera que l'imperatiu categòric kantian ens condueix a allò que podem anomenar en l'obra de Freud *imperatiu psicoanalític*.

Amb data 12 de desembre de 1897 escriu Freud a Fliess: «¿Pots imaginar-te el que són mites endopsíquics? El més recent engendrament del meu treball mental. L'obscura percepció interna del propi aparell psíquic incita a il·lusions cognitives que naturalment són projectades cap enfora, al futur i al més enllà. *La immortalitat, la recompensa, tot el més enllà són tals figuracions del nostre interior psíquic. Bogeries? Psico-mitologia.*»

Els mites es refereixen a la pèrdua del paradís, al pecat original, a Déu, a la immortalitat, al Bé, al Mal. Són per a Freud creacions de l'inconscient amb les quals el subjecte tracta d'apaivagar-se i rescabalar-se de la deficient satisfacció dels seus desitjos, tal com podem advertir, entre altres textos, en *L'avenir d'una il·lusió*.

A partir d'aquí podem intuir com la metafísica kantiana es torna en Freud *Metapsicologia*. Tot això ens obre nous àmbits de reflexió que excedeixen de molt el que aquí volem i podem dir. Així, per exemple, la noció d'un superjò tirànic, la distinció entre culpa i responsabilitat⁹, etc.

Sigmund Freud, per altra part, subratlla la marcada tendència a desemmascarar la voluntat de poder que es manifesta sota nombroses disfresses: personatges que porten una vida fictícia, alienada, cosificada, que al final és descoberta. També subratlla el costum de mentir i, a partir d'aquí, descobrir una realitat oculta que determina la conducta humana.

Sigmund Freud es refereix a una veritat que té poc o res a veure amb el que ha estat verbalitzat conscientment pel subjecte i que més aviat apunta a això altre del llenguatge que roman velada en el discurs. Valgui el següent exemple a títol il·lustratiu: Suposem que algú diu: «Déu em guardi de mentir». És obvi que el subjecte que s'expressa així afirma de manera conscient el seu menyspreu per la mentida; però, justament aquí on es reconeix com a subjecte sincer, està amagant el seu desig inconscient (no reconegut) de mentir, ja que, si no

⁹ Pel que fa a la qüestió de la responsabilitat, el lector interessat pot consultar els magnífics textos de Manuel Cruz sobre això: *¿a quién pertenece lo ocurrido?*, Ed. Taurus, Madrid, 1995. Hacerse cargo. *Sobre responsabilidad e identidad personal*. Ed. Paidós, Barcelona, 1999.

fos així, per què tal apel·lació a un ésser omnipotent que alliberi el dit subjecte de quelcom que no vol fer o dir?¹⁰

Quant als *antecedents psicològics* de la Psicoanàlisi, si ens remuntem en el temps, podem trobar alguns elements certament arcaics que no tenen res a veure amb l'episteme psicoanalítica: Així, per exemple, la fetilleria, l'extracció de l'objecte-malaltia, l'exorcisme, la confessió pública...

Cal citar Mesmer i les seves teories sobre la influència astral i el magnetisme animal. Però, sens dubte, un dels factors més determinants per al naixement de la nova ciència de l'inconscient va ser l'estada de Sigmund Freud a l'Hospital de La Salpêtrière amb el seu mestre Charcot des de l'octubre de 1885 fins al febrer de 1886 i també la seva formació a l'Escola de Nancy amb els seus mestres Liebault i Bernheim. A partir d'aquí l'hipnotisme, el mètode catàrtic i l'associació lliure constitueixen els fonaments sobre els quals s'erigeix la nova ciència psicoanalítica.

Per dir-ho com Erich Fromm, en lluitar per fer conscient el que és inconscient, el Dr. Freud representa la *culminació del racionalisme* alhora que li assesta un cop fatal en demostrar que les fonts dels actes humans són inconscients. La missió històrica de Freud va consistir, doncs, a crear una *síntesi entre racionalisme i romanticisme*.

Com se sap, *Estudis sobre la histèria* constitueix el primer text fundacional de la Psicoanàlisi, però la importància que Sigmund Freud haurà de concedir a la sexualitat en la gènesi de les neurosis el porta a un progressiu allunyament intel·lectual de J. Breuer.

Pel que fa a la resta, no hi ha motius per veure en la Psicoanàlisi un pansexualisme ni un pandeterminisme. Més important que la sexualitat és l'aliment. Respecte a aquest, la perversió és una excepció, just al revés del que passa amb la sexualitat: aquesta pot pervertir-se perquè no és un instint, sinó una pulsio i, com hom sap, la pulsio manca d'objecte predeterminat.

A partir de 1920, amb la publicació de *Més enllà del principi del plaer*, el Dr. Freud abandona definitivament la denominada primera Tòpica

¹⁰ Sobre aquesta temàtica, hom pot consultar: Allan Janick-Stephen Toulmin, *La Viena de Wingenstein*, Ed. Taurus, Madrid, 1998. I també Peter Gay, *La experiència burgesa*, 2 vol., Ed. F.C.E., Mèxic, 1992.

per elaborar la segona Tòpica (Això, Jo, Superjò), i construir el que hom va anomenar *Metapsicologia*.

En afirmar que hi ha *un més enllà del principi del plaer*, Freud posa en dubte l'afirmació comunament acceptada que la persona busca el plaer i fuig del desplaure. Adquireix sentit ara l'expressió *compulsió a la repetició* (tan present, fora d'això, en les neurosis traumàtiques) que ens ajuda a comprendre que l'ésser humà és un *subjecte errant* i que, a més, *s'equivoca*.

Es posen així de manifest, alhora que resulten intel·ligibles, les conductes sàdiques o masoquistes segons podem observar en textos com *El problema econòmic del masoquisme* i en *Personatges psicopàtics en el teatre*.

A partir d'aquí, com és fàcil advertir, apareix als nostres ulls el subjecte habitat per dues pulsions antagòniques: *Eros* i *Thánatos*. Més enllà de les ressonàncies platòniques i salvant les distàncies i dualismes que calgui, allà on Plató va escriure que el bon filòsof és el que es prepara per morir, Sigmund Freud haurà de dir: *Si vols viure, prepara't per morir*. Viure comporta, doncs, acceptar totes les servituds de la vida (la malaltia, les catàstrofes naturals, el mal, la mort...).

Per tot això la civilització esdevé com un conflicte necessàriament tràgic, ja que tal conflicte té lloc a l'interior del propi subjecte, ésser agonal, habitat per pulsions antagòniques que no deixen de tibar-lo constantment. Les línies que tanquen *El malestar en la cultura* són molt il·lustratives sobre això quan el mateix Freud escriu que no té consol per oferir.

Aquesta dissertació quedaria, en efecte, incompleta sense la pertinent referència als autors de l'Escola de Frankfurt, autors que recullen les aportacions més valuoses de Hegel, Heidegger, Max Weber, Schopenhauer, Nietzsche i, és clar, Sigmund Freud.

T. Adorno, M. Horkheimer, W. Benjamin, H. Marcuse, i els altres membres de l'Escola són, a l'igual de Freud, d'origen jueu i estan marcats pel terror i la persecució nazi. Porten a terme un estudi de la societat industrialitzada moderna i *una crítica de la raó en la seva funció social i històrica*. L'anomenada *Teoria crítica* constitueix un *projecte de radicalitzada negativitat* alhora que una anàlisi de la *societat administrada i funcionalitzada*.

Tots els membres de l'Escola posen l'accent en la *doctrina del Mal*, –que, com hom sap, travessa l'obra de Freud–, en la incapacitat per

anomenar el bé i en els límits de la raó i de la condició humana: són plenament conscients que *el somni de la raó produeix monstres*.

En la seva obra *Dialèctica de la Il·lustració*, Adorno i Horkheimer fan una interpretació de l'*Odissea*: és a dir, de la raó i la seva patogènesi. *Ulisses* com a paradigma de la història humana i de la seva negació, com a paradigma del subjecte que ha perdut la seva identitat.

Per la seva banda, si Nietzsche va afirmar que *Déu ha mort*, Foucault ens va anunciar també *la mort del subjecte*, pel fet que el subjecte de la modernitat ja no pot dir com el Quixot: «jo sé qui sóc».

En definitiva, els autors de l'Escola de Frankfurt assenyalen *el triomf de la raó instrumental enfront del fracàs de la raó il·lustrada*, fracàs que podem resumir en els punts següents:

- 1/ Derrota del projecte d'autonomia de l'ésser humà.
- 2/ Violència com a esport i esport com a violència.
- 3/ Obsessió compulsiva pel gaudi com a forma d'autodestrucció individual i col·lectiva.
- 4/ Culte cec al mercat, que sostreu l'individu de la seva condició de ciutadà per convertir-lo en súbdit i en *consumidor consumit* per la lògica perversa del propi mercat.
- 5/ Corrupció política generalitzada.
- 6/ Profund grau d'anomia i obediència cega amb el consegüent dèficit de desenvolupament i autonomia moral.
- 7/ Apogeu del *pensament únic* potenciat per uns poders que s'escapen del control dels ciutadans i que posa de manifest la vigència de les tesis defensades per Marcuse en *L'home unidimensional*.
- 8/ La *reacció* que substitueix la raó com a norma de conducta.

Què ens queda a partir d'aquí? Dues qüestions bàsiques, a saber:

- 1/ Una filosofia més humil en les seves pretensions, ja que quan aquesta ha volgut ultrapassar els límits de la raó, les conseqüències sempre han estat devastadores.
- 2/ No cedir en l'entossudiment d'una possible, encara que sempre problemàtica, articulació entre el bé i el desig, perquè el retorn de les coses reprimides no constitueixi una forma d'amenaça per a la civilització. Com va dir el Dr. Freud, *hom comença per cedir en les paraules i acaba per cedir en els fets*.

Com hom sap, després de greus patiments provocats per un càncer de mandíbula, el pare de la Psicoanàlisi mor en el seu exili londinenc el 23 de setembre de 1939. Amb ell desapareixeria un dels més grans savis de la humanitat. Encara que només fos per una qüestió d'elemental honestetat intel·lectual, considero necessari recordar aquí les paraules pronunciades per l'eminent escriptor Stefan Zweig davant el llit de mort del seu amic Sigmund Freud: «Permetin-me vostès que digui en presència d'aquest fèretre gloriós, unes paraules d'emocionada gratitud en nom dels amics vienesos, austríacs i del món sencer, i en aquella llengua que Sigmund Freud ha enriquit i ennoblit tan extraordinàriament amb la seva obra.

Siguin vostès conscients, abans de tot, que els que aquí ens trobem reunits en comunitat de dolor vivim una ocasió històrica que, a cap de nosaltres, el destí no tornarà a proporcionar-la-hi una segona vegada. Recordem-ho: per a la resta de mortals, gairebé per a tots, en l'interval d'un minut escàs, quan es refreda el cos, acaba definitivament la vida, la seva presència entre nosaltres. Però per a aquest, al contrari, per a aquest ésser irrepetible i únic dins l'època pessimista en què vivim, davant el fèretre del qual ens trobem reunits, la mort no significa altra cosa que una manifestació fugaç i gairebé il·lusòria. Ara, aquest separar-se de nosaltres no és cap final, cap terme abrupte, sinó solament un tranquil trànsit de la mortalitat a la immortalitat. A canvi de la cosa corporal i perible, que avui deixem amb dolor, se salva la cosa imperible de la seva obra i del seu ésser. Tots els qui ens trobem en aquest lloc, i respirem, vivim, parlem i sentim encara, tots els aquí reunits, no posseïm ni la mil·lèsima part de la vida d'aquest gran difunt que jeu aquí en el seu estret i terrestre taüt. (...) Moral, educació, filosofia, poesia, psicologia, totes i cada una de les formes de creació espiritual i artística i de comprensió anímica, des de fa dues, des de fa tres generacions, han estat enriquides i revaloritzades per ell com per ningú més. (...) Sense ell, cada un de nosaltres, les persones del segle vint, hauria estat diferent en el seu pensament i en la seva comprensió; cada un de nosaltres jutjaria, pensaria i sentiria amb més estretor, amb menys llibertat, amb menys justícia, si no li hagués precedit el seu pensament, sense aquell poderós impuls cap a dins que ell ens ha donat. (...) Gràcies per aquest exemple, estimat, venerable mestre; i gràcies per la teva grandiosa vida creadora, gràcies per les teves accions i les teves obres, gràcies pel que has estat i el que d'allò teu has dipositat en les nostres pròpies ànimes; gràcies pels mons que ens vas descobrir i que nosaltres, ara, sense guia, recorrem, sempre fidels a tu, sempre recordant-te amb reverència, a tu, l'inestimable amic; a tu, el mestre estimadíssim, Sigmund Freud.»

Al començament d'aquest article he citat Thomas Mann. Vull acabar-lo també amb una citació d'aquest autor corresponent a la seva conferència *Freud i l'esdevenidor*, pronunciada a Viena el 8 de maig de 1936 amb motiu del vuitanta aniversari del pare de la Psicoanàlisi:

«Aquest psicòleg metge serà honrat com el precursor d'un humanisme de l'esdevenidor que nosaltres pressentim i que haurà de travessar per moltes coses de les que res no van saber els humanismes anteriors, d'un humanisme que amb les forces de l'inframón, de l'inconscient, mantindrà unes relacions més lliures i serenes, més madures artísticament de les que va poder mantenir una humanitat com la nostra, perseguida per l'angoixa neuròtica i per l'odi.. El saber psicoanalític –continua dient Thomas Mann– és quelcom que transforma el món. Amb ell va venir al món una suspicàcia serena, una sospita desemascaradora que descobreix els amagatalls i les intrigues de l'ànima. Aquesta sospita, un cop desperta, no pot tornar a desaparèixer mai del món. S'infiltra en la vida, soscava la seva tosca ingenuïtat, li treu el *pathos* de la ignorància en la mesura en què educa el gust per l'expressió suau, en lloc d'exagerada, per la cultura de la paraula normal, no inflada, per la paraula que busca la seva força en les coses moderades. La modèstia (*Bescheidenheit*) –no oblidin vostès que en alemany aquesta paraula ve de tenir notícia (*Bescheid wissen*)–, no oblidin que *modèstia* té aquest sentit, i que només a través d'aquest primer sentit va adquirir el segon, el de *moderatio*. *Modèstia* nascuda d'un tenir notícia. Suposem que aquest serà el tarannà bàsic d'un món de pau, d'un món serè. Potser la ciència de l'inconscient és cridada a contribuir a fer que aquest món arribi.»

Aquestes paraules de Stefan Zweig i Thomas Mann constitueixen, efectivament, un extraordinari referent a l'hora de prosseguir la sendera marcada per la pregunta que ens hem formulat a l'inici d'aquestes pàgines. Tot i això, amb aquesta disertació i segurament amb moltes altres, no n'hi hauria prou per donar una resposta justa a l'interrogant central d'aquesta pregunta: *Per què Sigmund Freud?*

ABSTRACTS

Las tres heridas narcisistas señaladas en su momento por Copérnico, Darwin y Freud (las cuales, por cierto, aparecen señaladas al inicio de la maravillosa película *Freud, pasión secreta*, dirigida por John Huston) constituyen por su impacto motivos más que suficientes para subrayar, además de su actualidad, la buena salud de la que goza el saber psicoanalítico y su valor indeclinable para comprender de modo cabal todo lo que concierne al rótulo de *modernidad*.

A lo largo de la historia tenemos sobradas muestras de las inagotables y muy valiosas fuentes de las cuales ha bebido con gran acierto el Psicoanálisis: la lista es todo lo extensa que se quiera con sólo apelar a los referentes filosóficos, literarios, psicológicos y sociales. Todo ello nos descubre las insoslayables aportaciones del corpus psicoanalítico a otros campos del saber tales como la antropología, la lingüística, la pedagogía, el arte, la sociología, la religión, etc. En definitiva, el Psicoanálisis viene a poner de manifiesto nuestra forma de ser y de estar en el mundo (de ahí las resistencias que suscita) por cuanto el *modus operandi* de Sigmund Freud consiste en recorrer a contracorriente el curso de la civilización para saber qué deseos ocultos están en su origen y desvelar los espejismos de la misma ya que detrás de la apariencia de progreso Freud insiste en remitirse a lo arcaico. Por ello, al poner en cuestión el reconfortante mito del progreso hace de la Ilustración objeto de su crítica dando cuenta así de las sombras generadas por las Luces.

Por último, frente a ciertos discursos positivistas al uso cuya pretensión no es otra que desacreditar y desprestigiar los textos freudianos con acusaciones carentes de todo fundamento tales como pansexualismo, irracionalismo, etc. basta con recordar una sola cita de Sigmund Freud: “la razón humana es una lucecita muy pequeña, pero maldito el que la apague”.

The three narcissist wounds once described by Copernicus, Darwin and Freud (which, by the way, are also mentioned at the beginning of John Huston’s wonderful film *Freud: The Secret Passion*) are, due to their impact, a good reason enough to emphasize, apart from their relevance, the good health of psychoanalytic knowledge and its indeclinable value to fully understand everything related to the heading modernity.

Throughout history, there is evidence enough of the inexhaustible and highly valuable sources that psychoanalysis has rightly resorted to: the list can be as long as wanted with only observing philosophical, literary, psychological, and social referents. All this shows us the unavoidable contributions of the psychoanalytic corpus to other fields of knowledge such as anthropology, linguistics, pedagogy, art, sociology, religion, etc. In short, psychoanalysis shows our way of being and being in the world (hence the resistances against it), as Freud’s *modus operandi* is to swim against the tide in the path of civilization to find out the hidden desires in its origin and reveal its mirages, because behind the appearance of progress Freud insists in resorting to the archaic. For this reason, when calling the comforting

myth of progress into question, he makes the Enlightenment object of criticism, showing the shadows created by the Lights.

Finally, in front of some usual positivist discourses with no other intention than discrediting and despising Freudian texts with unfounded accusations such as pansexualism, irrationalism, etc., we only need to remember a quotation by Freud: "Human reason is a very small light, but damned him who turns it off."

Les trois blessures narcissiques signalées par Copernic, Darwin et Freud (lesquelles, à propos, apparaissent signalées au début du merveilleux film *Freud, passion secrète*, dirigée par John Huston) constituent par leur impact des motifs plus que suffisants pour souligner, en plus de leur actualité, la bonne santé du savoir psychanalytique et leur valeur irréfutable pour comprendre de manière juste tout ce qui concerne à l'écriteau de modernité.

Le long de l'histoire nous avons eu trop des étalages des inépuisables et très précieuses sources dont la Psychanalyse a bu avec de la grande réussite: la liste est aussi étendue qu'on le voudra en appelant seulement aux référents philosophiques, littéraires, psychologiques et sociaux. Tout ceci nous révèle les inévitables apports du corpus psychanalytique à d'autres champs du savoir comme par exemple l'anthropologie, la linguistique, la pédagogie, l'art, la sociologie, la religion, etc. En définitive, la Psychanalyse vient à expliquer notre façon d'être et d'être dans le monde (on comprend alors les résistances qu'elle suscite) attendu que la méthode de Sigmund Freud consiste à parcourir à contre-courant le cours de la civilisation pour savoir quels désirs occultes sont dans son origine et à révéler aussi ses mirages puisque derrière l'apparence de progrès Freud insiste à s'en remettre à l'archaïque. Pour cela, en mettant en doute le réconfortant mythe du progrès, il critique l'Illustration et rend compte ainsi des ombres générées par les Lumières.

Finalement, devant certains discours positivistes à l'usage dont la prétention n'est aucune autre que discréditer et mésestimer les textes freudiens avec des accusations sans fondement comme par exemple: pansexualisme, irrationalisme, etc. il ne faut que se rappeler d'une seule citation de Sigmund Freud: "la raison humaine ets une lumière très petite, mais maudit ce qui l'éteindra".